

רותי ברדנשטיין, אוניברסיטת תל אביב

עבודת דוקטור – תקציר בעברית

הצעד השיחי המועדף בשיח טבעי הוא זה שמקבל, לפחות בשתיקה, טענות שיחיות קודמות, ומוסיף עליהן טענה חדשה רלבנטית. באופן זה המצע המשותף לדוברים נבנה נדבך על נדבך, כאשר הדוברים מוסיפים להקשר המשותף להם עוד ועוד טענות. ובכל זאת, לא תמיד מסכימה הדוברת עם טענה של הדוברת הקודמת, או עם הנחה הקשרית סמויה הנגישה למשתתפי השיח. במקרים אלה נאלצת הדוברת לדחות הנחות אלה. ברם, דחייה שיחית הינה צעד שיחי מסומן, ועלול להתפס כבלתי לגיטימי אם אינו מלווה בתימוכין כלשהם. סוג תימוכין אחד הינו טענה סיבתית, כגון:

"בבלגיה הייתי ילד סופר-חברותי. כשחזרנו לארץ העברית לא היתה בעיה אף פעם, כי לימדו אותנו בבית הספר היהודי." (<https://www.israelhayom.co.il/article/682933>).

בדוגמה זו, הטענה הסיבתית "כי לימדו אותנו (עברית) בבית הספר היהודי" תומכת בדחיית ההנחה הנגישה בשיח כי "העברית היתה אמורה להיות בעיה" (לעולים חדשים מבולגריה).

הצדקה אחרת לדחיית טענה מסויימת היא העובדה שלדוברת טענה חלופית להנחה ה"שגויה". עבודה זו מתמקדת במבנים השמורים למצבים שיחיים אלה. למבני המרה מסוג: "העזתים מתחילים להבין שהאויב הוא לא ישראל, אלא החמאס" (<http://www.vmk.co.il>) תפקיד שיחי כפול. ראשית, הם משמשים דוברים על מנת לדחות הנחות שגויות לטעמם – ש'האויב הוא ישראל". שנית, דוברים הבוחרים במבני המרה לא מסתפקים בדחיית טענה כלשהי. הם מוסיפים חלופה משלהם לטענה השגויה -- ש'האויב הוא החמאס'.

מחקר עומק במבנים השמורים לטיעון המרה העלה שני דפוסי-על שחזרו על עצמם, למרות שהם סותרים זה את זה לכאורה. מחד, איתרתי מבני המרה "מקסימליסטיים", כאלה שאינם מסתפקים (לפחות בשלב הראשוני של התהוותם) במבע המאזכר הן את הטענה הנדחית והן את הטענה המחליפה. מבנים אלה מוסיפים באפן עקבי סמני שיח מסויימים המאייכים את הטענה המשמשת לדחייה ו/או את הטענה המתקנת בטיעון ההמרה השלם. דפוסי שיח אלה מקורם הדקדוקי מגוון: צירופי יחס (כגון: בכלל, בעצם, לפחות, בינינו, צירופי תנאי (כגון: אלא, אפילו), פעלים בציווי (כגון: בוא), ועוד, אשר גויסו על-ידי דוברות כדי לשמש מטרות פרגמטיות שיחיות שונות (כגון: צמצום טיעוני, הרחבה וחיזוק טיעוניים, ריכוך המבע ועוד).

מאידך, איתרתי מבנים ודפוסי שיח "מינימליסטיים", המשאירים אחד מן חלקים המהותיים למבנה ההמרה סמוי (מרכיב הדחייה או מרכיב החלופה). במקרים אלה היסק הקשרי הוא שממלא את הפער, ומייצר את טיעון ההמרה המלא. פרקים אלה העוסקים במבנים מינימליסטיים מסבירים כיצד יכול הנמען להבין את דברי הדוברת כטוענים טיעון המרה שלם גם בהעדר דחייה מפורשת של טענה מסויימת או של הצעה מפורשת לטענה חלופית. הטענה היא שמדובר בדפוסי שיח בולטים שנמענים מזהים בזכות אותות (cues) פורמליים שהדוברת מספקת לנמען, על רקע הקשר שיחי תומך, על מנת שיסיק שכוונתה לטיעון המרה. מבנים אלה מוסיפים באופן עקבי סמני שיח מסויימים המאייכים את הטענה הנדחית מחד, או את הטענה המשמשת להחלפה מאידך. סמני שיח אלה מקורם הדקדוקי מגוון: שאלות וצירופי שאלה (כגון: מה פתאום, אלא מה, ועוד), מילות התנצלות (כגון: סליחה), ועוד, אשר גויסו על ידי דוברות כדי לשמש מטרות פרגמטיות שיחיות שונות (כגון: הבעת עמדה חזקה (stance), ריכוך המבע, צמצום טיעוני ועוד). מחקרי מצביע על כך שביטויים אלה התפתחו עם הזמן לסמני מבנה המרה.

התפתחות זו התרחשה בהדרגה. שימושים חוזרים בצורנים מסויימים לשם מטרות שיחיות מסוימות הפכו עם הזמן לתבניות שיח בולטות, ולאחר מכן, תבניות שיח אלה הפכו למבנים מקובעים בשפה אשר עברו תהליך גרמטיזציה (שינוי לשוני היסטורי המייצר פיסת דקדוק). כך, אני מציעה בעבודתי, סמני שיח מסויימים כגון אלא, בכלל, אפילו, בעצם, לפחות, סליחה, מה פתאום, ועוד, קשורים קשר מהותי למבני המרה. לפיכך, אני מנתחת בעבודה זו את שלבי הגרמטיזציה שלהם אל, בתוך, ואף החוצה ממבני המרה.